



*Josefs første skoledag i den lokale skole i Baiertal, Tyskland i 1929.*

## Et liv i billeder

Billederne i denne artikel er hentet fra Josef Kaufmanns fotoalbum. I denne fantastiske billedsamling er det meste af Josefs livshistorie illustreret. Samlingen af familie billeder fra 1920'erne og 1930'ernes Tyskland kunne let være gået tabt under Holocaust, men heldigvis tog Josef billederne med sig, da han forlod Tyskland i 1939, og de har siden fulgt ham på hans lange rejser. Undervejs er flere naturligvis kommet til, så albummet indeholder, for blot at nævne nogle få eksempler, billeder fra soldatertiden i Nordafrika og fra de tidlige år i staten Israel, samt billeder af den familie, Josef stiftede i Danmark. Rambam har været så heldig at få en guidet tur gennem albummet og mulighed for at udvælge nogle af de bedste billeder.

”I Danmark, der ved jeg, der går det godt”

# ”I Danmark, der ved jeg, der går det godt”

Den 9. maj 1997 interviewede Allan Shapiro Josef Kaufmann i hans lejlighed på Østerbro i København. Interviewet blev foretaget som led i Steven Spielbergs indsamling af vidnesbyrd fra Holocaust-overlevende, det såkaldte *Survivor of the Shoah Visual History Foundation*. I løbet af en enkelt forårsdag fortalte Josef hele sin spændende livshistorie. Om barndommen i Tyskland, om *Chalutz*-tiden i Danmark, om rejsen til Palæstina og soldatertiden i Nordafrika og endelig om at slå rod i Danmark. Rambam bringer her historien med uddrag fra interviewet.<sup>1</sup>

*Af Katrine Hassenkam Zoref*

Josef Kaufmann blev født den 2. juli 1923 i den lille by Baiertal i Sydtykland som søn af Cäsar og Rosa Kaufmann. I 1921 var broderen Berthold kommet til verden, og i 1929 kom endnu en bror, Siegmund. Josef voksede således op som den midterste i en søskendeflok på tre brødre. Slægten havde i flere århundreder levet i området og var på alle måder en del af det tyske samfund. F.eks. tjente både Josefs far og onkel i den tyske hær under 1. Verdenskrig.

## Et jødisk hjem

Familien var ikke velhavende, men klarede sig rimeligt, også selv om krisen i starten af 1930'erne og den nazistiske magtovertagelse gjorde livet sværere. Cäsar Kaufmann var handelsmand og forsørgede

sin familie ved at handle med kvæg, hvilket var en ganske almindelig beskæftigelse blandt jøder i området. Rosa Kaufmann var hjemmegående og holdt hus efter de jødiske forskrifter. Josef beskriver sit barndomshjems religiøse traditioner således:

*”Vi var faktisk et rigtig religiøst hjem, hvor der blev holdt shabbat og alle helligdage og Pesach med alle de strenge regler. Min far gik til synagogen og troede meget på, da de dårlige tider kom, at ’Vor Herre skal nok hjælpe’... Min mor har allerede om torsdagen forberedt det hele [til sabbat]. Vi bagte selv Chalalah, det der flettebrød, som man bagte til sabbat. Alle forberedelser blev lavet efter alle regler. Det var virkelig en helt anden stemning over sabbatten, og jeg kan huske, at min far gik til synagogen, så længe der var synagoge i selve landsbyen, og da der ikke*

<sup>1</sup>I Danmark, der ved jeg, der går det godt”

*var mere, skulle vi gå tre kilometer til Wiesloch, der var det næste sted, hvor der var minjan... Jeg kan huske synagogen helt nøjagtigt. Jeg skulle altid gå med min far, og sabbat efter synagogen mødtes de få jøder, der var og snakkede sammen og hyggede sig sammen, og det kan jeg huske helt tydeligt.”*

Josef og hans brødre gik i den lokale skole, hvor de var de eneste jødiske børn. Han havde mange venner og var meget glad for at dyrke sport, især fodbold. Josef spillede først på landsbyens fodboldhold og senere i en jødisk fodboldklub i den nærliggende større by Heidelberg. Antisemitismen var ikke noget, han mærkede til i sin barndom, heller ikke i de første år, efter at Hitler var kommet til magten. Man vidste udmærket, hvem der havde nazistiske sympatier, men der var ikke en udbredt antisemitisme i det område.

## Krystalnatten

Krystalnatten den 9. november 1938 blev på mange måder et vendepunkt for jøderne i området, og dermed også for Josefs familie. På det tidspunkt var Josef i lære som klejnsmed i Mannheim. Lærepladsen var kommet i stand gennem en jødisk organisation, hvis formål var at give unge jøder en uddannelse, så de kunne forlade Tyskland og forsørge sig selv ved et håndværk. På det tidspunkt var man nemlig helt klar over, at der ikke var en fremtid for jøder i Tyskland, en erkendelse, som Josef også kom frem til i en ret tidlig alder. Josef beretter om sin oplevelse af Krystalnatten og tiden umiddelbart efter:

*”Jeg kom cyklende om morgenen til værkstedet i skolen, og så står der nogle SS-mænd. Skrub af! [råbte de] Og de sparkede efter os. Og vi var hurtige og af sted på cyklen. Og der fik jeg allerede at vide af nogle andre, som kom cyklende der, at i Mannheim brændte synagogen... Jeg cyklede hjem til den familie, hvor jeg boede, og så kom nogle SS-folk og arresterede manden, der hvor jeg boede, Hochmann hed familien. Og de tog mig også med på Polizeiprä-*



*Josefs far og onkel var begge soldater i den tyske hær under 1. Verdenskrig. Her er det onklen i tysk uniform.*

*sidium [politistationen]. Der var massevis af jøder, som var arresteret, og efterhånden tog de dem ud på biler og kørte dem væk, og de kom til Dachau dengang i koncentrationslejr. Jeg var så heldig, at der pludselig kom en SS-mand hen til mig, Gestapo, og så sagde han: 'Hvor gammel er du?' Og jeg sagde: 'Jeg er 15'. 'Kan du se at skrubbe af, og gå ud!' Og der slap jeg, så jeg ikke kom i koncentrationslejr... Jeg kom så hjem igen til den familie, og så var jeg jo meget interesseret i, hvad der var sket i mit eget hjem i Baiertal. Hvad der var sket med mine forældre og onkel, som også boede der. Først skulle jeg sådan lige hjælpe de mennesker der. Der var konen tilbage i familien, og jeg blev sendt ud og ordne forskellige ting. De fleste var jo meget bange for at gå på gaden, men da jeg ikke så jødisk ud, som man*

*”I Danmark, der ved jeg, der går det godt”*



*Josef i lære som klejnsmed i Mannheim, Tyskland i 1938.*

*sagde i Tyskland, der har man jo haft de typer, som så jødiske ud, og altså de var jo bange for dengang at gå på gaden i det hele taget. Men altså gik jeg i forretninger, hvor der stod 'Juden unerwünscht'. Og jeg var altså ikke bange. Men så rejste jeg hjem... Så har jeg set vores hus. Vinduerne var slået ind, og der var maling sprøjtet på huset. Min far og min onkel var væk. De var kommet til Dachau i koncentrationslejr. Det var selvfølgelig en meget stærk oplevelse for mig...*

*Og kort efter har man alligevel set fra jødiske organisationer, at man skal se at få børnene ud af Tyskland. Og der kom min bror [Berthold] allerede i december måned 1938 til England. England optog nogle jødiske børn. Men min far var ikke meget for det. Han ville holde familien sammen. Han var imod, men han kunne alligevel se til sidst, at der var næsten ikke andre muligheder."*

Faren og onklen blev senere hjemsendt fra Dachau på grund af massiv overbelægning i lejren. Det betød dog på ingen måde, at familien nu kunne føle sig tryk. Fremtiden i Tyskland så sort ud for jøderne, og Josef gik med ønsket om at forlade landet. I april 1939 fik han brev fra en jødisk zionistisk organisation, som tilbød ham at komme på en forberedelseslejr i Hamburg med henblik på emigration til Palæstina. På baggrund af denne fire ugers forberedelseslejr blev Josef erklæret fysisk og psykisk egnet og fik certifikat til indrejse i Palæstina. Josef kom dog ikke af sted i første omgang. Faren, som inderligt ønskede at holde familien samlet, satte sig nemlig imod.

## Til Danmark med Chalutz

Da der igen kom brev fra Berlin med tilbud om endnu en forberedelseslejr i Hamburg, slog Josef

"I Danmark, der ved jeg, der går det godt"



*Josef med sit fodboldhold fra den jødiske fodboldklub i Heidelberg i 1938. Josef sidder yderst til højre. I midten sidder broderen Berthold.*

dog til trods farens modvilje, og i september 1939, lige efter at Tyskland havde invaderet Polen, drog Josef til Hamburg og kort tid derefter videre til Danmark. Om turen til Danmark og opholdet hos plejefamilien Dalgaard-Hansen på en gård i Sydvestsjælland nær Glumsø fortæller Josef:

*"Den 4. oktober 1939 kom jeg til Danmark. Fra Hamburg til Berlin, hvor vi overnattede på et alderdomshjem. Der var mørklægning allerede. Der var jo allerede krig dengang. Næste dag tog vi videre til Warnemünde. Vi var en lille gruppe, femten. Med dampfærge sejlede vi til Gedser, og der blev vi modtaget af en komité, 'Kvindernes Liga for Fred og Frihed' [samt Jødisk Kvindeforening og Danske Kvinders Nationalråd]...<sup>2</sup>*

*Fra Gedser tog vi til København, hvor vi overnattede en nat på pension Kaalund på Vesterbrogade. Man kan huske sådan nogle ting. Næste dag blev vi så fordelt på gårdene. Nogle kom til Jylland og nogle til Fyn, og jeg var altså heldig at komme på en gård på Sydvestsjælland... Vi kunne jo ikke sprog den -*

*gang, vi kunne ikke tale, men det gik jo, og efterhånden så lærte man jo lidt dansk og arbejdede på gården og deltog i alt, hvad der foregik i stalden og på marken og i det hele taget."*

Josef trivedes godt på gården og fik megen ros for sit arbejde. En typisk dag gik med malkning fra morgenstunden, udmugning i stalden og hårdt arbejde i marken, op til 14 timer om dagen. Familien på gården kom han også godt ud af det med, og han vænnede sig hurtigt til de danske skikke, bl.a. spisevanerne, som var væsentlig anderledes end det, han havde været vant til i sin egen jødiske familie. Der blev også tid til en gang om ugen at socialisere med de andre jødiske unge, som var anbragt på gårde rundt omkring i nærheden.

Ca. et halvt år efter, at Josef og de andre unge jøder fra Tyskland var ankommet til Danmark, blev landet besat af Nazi-Tyskland. Det betød dog ikke de store ændringer for Josef i den første tid, og livet fortsatte stort set uforandret. Josef husker dog tydeligt den 9. april 1940, da Danmark blev besat:

*"I Danmark, der ved jeg, der går det godt"*





*Josef med forældrene Cäsar og Rosa og lillebror Siegmund  
i Baiertal i 1939. Storebror Berthold var allerede rejst til England.*

*”Jeg var på marken og pløjede med heste. Det var en dejlig forårsaften, og jeg hørte flyvemaskiner, men tænkte ikke videre over det. Så kom gårdejeren, Oskar, med hunden på marken. Jeg kunne se på afstand, at han var meget alvorlig. Så sagde han: ’Josef, ved du hvad, der er sket? Tyskerne har besat Danmark’. Men, sagde han, de har ringet fra København, fra Chalutz, og sagt, at der ikke sker nogen forandring. Jeg skal ikke være bange, og det skal gå videre, som det plejer.”*

Josef blev i Danmark næsten et helt år efter, at tyskerne havde besat landet. Mens han opholdt sig i Danmark, forværredes forholdene for familien i Tyskland. I oktober 1940 blev alle jøder i Baden-Württemberg transporteret til lejre i Sydfrankrig, heriblandt også Josefs familie. I Danmark fik jøderne indtil videre lov til at være i fred, også efter at tyskerne havde besat landet, men flere jødiske organisationer begyndte alligevel at arbejde for at få nogle af de jødiske unge fra Chalutz-bevægelsen videre fra Danmark til Palæstina.

## Den lange rejse til Palæstina

I marts 1941 opstod muligheden så for at rejse til Palæstina. Josef var blandt en lille udvalgt gruppe på omkring 40 personer, for hvem rejsen blev arrangeret af en række jødiske organisationer heriblandt Chalutz.

*”Jeg kørte med hesteslæde til Herlufmagle Station med gårdejeren... Så sagde han, det fik jeg senere af vide: ’Ham ser vi aldrig mere.’... Men vi kom til København, og vi overnattede i Ny Kongensgade, og så næste morgen var det ud i Frihavnen, og der stod tyskerne. Jeg havde alle visa i orden. Det eneste visum, som var vanskeligt at få dengang, det var det russiske visum, og vi skulle jo rejse gennem Rusland. Det var et tilfælde, at der var en, som hed Bier, som har haft kendskab til den russiske ambassadør dengang, som var her i Danmark. De var engang i selskab sammen med Stauning... Han [Bier] fik skaffet visum til os dengang gennem Rusland... Men vi kom af sted til Frihavnen, og så gik vi op på en isbryder. Og de tyske soldater stod ved havnen, men*

”I Danmark, der ved jeg, der går det godt”



*Familien Dalgaard-Hansen var Josefs "plejeforældre" mens han opholdt sig i Danmark fra 1939-1941. Josef står som nr. 2 fra højre. På hans højre side står en anden ung Chalutz fra nabogården.*

*vi kom igennem med vores pas, et tysk pas, hvor der var 'J', stort 'J' for Jude. Vi kom op på isbryderen og sejlede til Malmø... Vi blev modtaget af den jødiske menighed i Malmø, på banegårdsrestauranten fik vi et måltid, og så skulle vi med aftentoget videre til Stockholm. I Stockholm blev vi igen fint modtaget af den jødiske menighed. De havde arrangeret en aften for hele gruppen."*

Fra Stockholm gik turen videre med tog til Haparanda, som ligger helt oppe i det nordlige Sverige ved den finske grænse. Det var en lang og meget kold tur, som tog flere dage. Så fortsatte togrejsen til Helsinki og til Leningrad (nu Sankt Petersborg). Alle de steder, de kom frem, blev de modtaget af jødiske organisationer, som sørgede for overnatning og bespisning, så de rejsende unge ikke skulle mangle noget. Josef husker bl.a., at de i Leningrad var indkvarteret i et gammelt zarpalads, som siden var lavet om til hotel. Fra Leningrad gik rejsen igen videre med tog gennem Rusland eller Sovjetunionen, som det jo hed dengang, hvor krigen stod for døren, og spændingerne kunne mærkes. Det var i marts 1941, kun få måneder inden Hitler invaderede Rusland. Gruppen nåede imidlertid efter to døgn hele vejen ned til Odessa ved Sortehavet. Forude lå stadig mange dages rejse. Først med skib



*Gruppen af unge Chalutzim, som var rejst sammen til Danmark fra Tyskland og var indkvarteret på forskellige gårde i området. Billedet er fra 1940. Josef står som nr. 3 fra højre, med piben i munden.*

til Istanbul og siden med tog gennem Tyrkiet til Aleppo i Syrien og videre til Beirut. Fra Beirut gik den sidste del af turen med bus til Haifa, i det der dengang var det britiske mandat område Palæstina. 3 ugers rejse fra Danmark til Palæstina var hermed tilendebragt.

*"Ved Rosh Hanikra [hvor grænsen mellem Israel og Libanon går i dag] blev vi modtaget af Jugend Aliyah.<sup>3</sup> Vi var jo i en alder af 17-18 år de fleste af os, og det har man regnet som Jugend Aliyah, altså ungdoms-aliyah... Nogle kom i kibbutz og andre kom til Bet Shemen. Vi var seks, som begyndte at lære et fag. Jeg ville jo komme videre med mit fag, som jeg var begyndt på dengang i Mannheim, som klejnsmed. Så var vi så heldige, at vi seks kom på en skole, Bet Sefer Ludvig Tietz, en slags teknisk skole... Det var i nærheden af en kibbutz, og vi spiste i selve kibbutzen. Der fik jeg så den uddannelse som klejnsmed."*

Imens fortsatte krigen og forfærdelighederne i Europa. Forældrene, lillebror Siegmund og flere andre fra familien var i 1942 stadig i koncentrationslejr i Sydfrankrig. Gennem Røde Kors havde Josef lidt brevkorrespondance med sin familie. Forældrene skrev også et brev til Josefs "plejeforældre"

<sup>3</sup>I Danmark, der ved jeg, der går det godt"

i Danmark, hvor de skrev, at de var glade for, at Josef var kommet ud af Tyskland og takkede dem for at have taget Josef til sig. Josef har stadig dette brev. I september 1942 blev forældrene sendt med en transport til Auschwitz, og Josef hørte aldrig fra dem igen. De blev formentlig myrdet i gaskamrene kort efter ankomsten. Broderen og fætteren, som havde været med i lejren i Sydfrankrig, blev med hjælp fra den franske undergrundsbevægelse reddet ud af lejren og smuglet ind i Schweiz, hvor de opholdt sig, indtil krigen var slut. De kom begge senere til Israel. Josef har kun få gange siden været sammen med begge sine brødre. Bl.a. i forbindelse med et besøg i Tyskland i midten af 1950'erne, hvor den yngste bror boede en periode. Ingen af brødrene lever i dag. Berthold døde i 1975 i England, og Siegmund døde i 1972 i Israel.



*Josef meldte sig frivilligt i den britiske hær i 1942 og var udstationeret i Nordafrika under 2. Verdenskrig.*

## Soldat i den engelske hær

Med visheden om, hvad der skete i Europa og tyskernes fortsatte fremmarch i Nordafrika, besluttede Josef og en af hans gode venner, som var rejst sammen med ham fra Danmark, at melde sig frivilligt til tjeneste i den engelske hær.

*”Den 1. august tog vi til Sarafand og meldte os frivilligt til den engelske hær. Sarafand var den store engelske militærlejr, som hedder Tzrifin, efter at Israel har overtaget den. Der var to måneders rigtig optræning som soldat, med alt det engelske ‘bullshit’, som man siger, og det var en meget hård tid, men altså jeg sagde til mig selv, efter at man havde hørt, hvad der foregik i koncentrationslejrene, at der skal gøres noget. Man kunne jo ikke fatte det. Det var*



*Josef var en del af et jødisk kompagni i den britiske hær, som midlertidigt var udstationeret i Tripoli. Billedet er fra Pesach i 1944. Josef sidder nederst til højre.*

”I Danmark, der ved jeg, der går det godt”



*en af grundene. Det var meget vigtigt at hjælpe til og gøre sin indsats. Efter to måneder i træningslejr kom jeg, da jeg jo var uddannet som håndværker, i en engelsk afdeling, som hed REME, Royal Electrical and Mechanical Engineers, som skulle arbejde med tanks og kanoner og alt, hvad der skulle sættes i stand. Jeg var ikke i kamp, men jeg havde jo skrevet under på, at jeg ville udføre hver ordre. I slutningen af 1942 blev vi sendt til Egypten. Og der var også en stor militærlejr, hvor man allerede havde forberedt invasionen. Det var en både god og hård tid. Nogle gange havde vi Urlaub [ferie/orlov] men vi skulle selvfølgelig følge alle ordrer. Vi arbejdede i de der store militærworkshops... Der blev sådan set forberedt den 8. armé, og så gik det faktisk den anden vej [med krigens udvikling], og så erobrede Montgomery hele Nordafrika og slog tyskerne tilbage.”*

Josef arbejdede således bag fronten dels i Egypten og dels i Tripoli og var med til at holde den engelske hær i gang. Som han påpeger, så skal der for hver mand ved fronten være 16 mænd bagved til at forsyne frontlinjen med mad og ammunition og reparation af krigsmateriel. Alle som én er en uvurderlig del af den samlede krigsindsats. Han var en del af et jødisk kompagni med jødiske officerer. Han husker, at de havde et godt kammeratskab og god kontakt til de andre engelske kompagnier. Der var også indimellem tid til at holde lidt fri, og en del af fritiden blev brugt på at spille fodbold, som Josef også havde dyrket tilbage i Baiertal i sin barndom, og også boksning blev det til. Josef var stadig i Egypten, da tyskerne kapitulerede og krigen sluttede i foråret 1945. Det blev dog først Josefs tur til at blive hjemsendt den 1. juli 1946, altså mere end et år efter krigens afslutning.

## Livet går videre

Tilbage i Palæstina fik de hjemvendte soldater udleveret et sæt civiltøj, og så skulle man ellers finde tilbage til hverdagen. Til at starte med var Josef og

nogle af hans venner indkvarteret på hotel i Tel Aviv, senere blev han ansat som svejser i Kibbutz Ein Harod i den nordlige del af landet. Værkstedet, hvor han arbejdede, producerede materialer i rustfrit stål bl.a. elementer til køkkenindretning. Josef tjente godt, og han var glad for sit arbejde, men tiden var præget af uroligheder i Palæstina.

*”Allerede da jeg kom ud af den engelske hær, var der uroligheder i Palæstina mod englænderne. Der var Etzel [Irgun] og Lechi.<sup>4</sup> De var meget aktive og kæmpede mod englænderne. Bl.a. sprængte de Kong David Hotel i Jerusalem, og de har lavet aktioner mod englænderne. Så indførte englænderne udgangsforbud. Mens vi boede på hotel, da vi lige var kommet ud fra hæren, der var engang fire dages udgangsforbud, og vi har ikke haft noget mad, ingenting. Det var en tid, hvor man tænkte: ‘Hvad bliver det til?’ Der var dengang en kamp for at få englænderne ud af Palæstina og for at få lavet en jødisk stat.”*

Spændingerne fortsatte, og der skulle findes en løsning. FN vedtog den 29. november 1947, at det britiske mandat i Palæstina skulle afvikles samt ske en deling af Palæstina i en jødisk og en arabisk del. Planen blev forkastet af de arabiske lande, og urolighederne mellem arabere og jøder tog til. Den 15. maj 1948 udråbtes så staten Israel.

*”Jeg var i Ein Harod, og der var jo en jubel og dans og så videre, men krigen var med det samme i gang. Alle de arabiske hære, som vi kender fra historien, og man skulle selvfølgelig skabe våben og forsvare sig selv og landet. Men den historie er jo meget kendt.”*

Josef dvæler i det hele taget ikke meget ved problemerne, men udtrykker gentagne gange i interviewet en generel tilfredshed og en følelse af ofte at have været heldig, også når det har været tilfældighederne, der rådede.

<sup>4</sup>I Danmark, der ved jeg, der går det godt”



*I midten af 1950'erne blev de tre Kaufmann-brødre genforenede i forbindelse med et besøg i Tyskland. Fra højre mod venstre ses Berthold, Siegmund og Josef. De står sammen med fru Rosel Kochendörfer fra Wiesloch.*

## Tilbage til Danmark... på enkeltbillet

Efter således endnu en gang at have været i krig flyttede Josef tilbage til Tel Aviv, til Dizengoff, og startede der et klejnsmede-værksted sammen med en af sine venner. Forretningen gik godt, fordi mange ting måtte repareres, da man efter krigen havde svært ved at skaffe reservedele. Josef havde dog ikke glemt Danmark.

*"Jeg boede i Israel og har haft det faktisk meget meget godt, men jeg har altid villet tilbage og besøge den familie i Danmark, som jo sådan set var mit redningsland dengang, kan man godt sige, og så selvfølgelig besøge min tante i Sydfrankrig. Det gjorde jeg så i 1954. Da besøgte jeg først min tante i Sydfrankrig, og så tog jeg videre til Paris og så til Danmark. Den 22. april kom jeg tilbage til Danmark og besøgte mine plejeforældre. Det var ikke så nemt. Man skulle have visum, og de skulle garantere for mig, og jeg fik et tre måneders visum... Jeg har også haft nogle venner i København, som jeg kendte fra*

*den tid, og en af mine venner sagde, at jeg da kunne prøve at arbejde et stykke tid her i Danmark. Og så fik jeg arbejde på B&W som rørsmed og svejser... B&W var jo et af de største skibsværfter dengang. Der var flere tusind ansatte. Det lå i København, og det var et meget gammelt firma. Desværre eksisterer det ikke mere i dag. Men der har jeg altså tilbragt en dejlig tid, og jeg fik opholdstilladelse og arbejdstilladelse, som man skulle have. Og så blev jeg gift, og så var det jo et spørgsmål, om man skulle tage tilbage... men kort og godt, så blev jeg fra den tid i Danmark...*

*Meget hurtigt kom jeg ind i det jødiske liv i København. Jeg kom i ungdomsforeningen og senere i forskellige foreninger. Jeg var med i sangforeningen Hashomir, som var dengang, men den eksisterer heller ikke mere i dag. Og derigennem kom jeg til mange jødiske fester og arrangementer og lærte mange mennesker at kende... Jeg begyndte at trives godt i Danmark... Jeg blev gift i synagogen af rabbiner Marcus Melchior. Det var meget højtideligt. Det var kantorerne Fried og Grabowski, der sang."*

"I Danmark, der ved jeg, der går det godt"

mark. Han havde og har stadig mange venner og bekendte. Han arbejdede hos B&W helt frem til sin pensionering, fra 1960 som teknisk tegner. Siden han trak sig tilbage fra arbejdsmarkedet, har han passet sin kolonihave og nyder bl.a. at spille bridge. Josef har fortsat nære forbindelser til Israel og rejste tidligere også meget til landet. Når han reflekterer over sit liv og de mange forskellige steder, han har boet, og de ting, han har oplevet, er det med en ganske klar fornemmelse af, at det ofte er tilfældet, eller skæbnen, om man vil, som har rådet. Og selv om han har slået rod i Danmark, ligger Israel hans hjerte meget nært. Selv udtrykker han det således:

## BILLEDE JOSEF

*”Jeg har to fædrelande: Danmark og Israel. Tyskland er for mig alt for fjernt.”*

At det blev i Danmark, han i sidste ende slog sig ned, var måske nok en tilfældighed, men det ændrer ikke ved, at Danmark, selv mens han boede i Israel, fyldte i hans bevidsthed, og ønsket om at vende tilbage og besøge det land og de mennesker, som havde været hans redning ud af Tyskland, var stærkt. På samme måde er Josef i dag stadig meget engageret i og bekymret for, hvad der foregår i Israel, og han håber og ønsker, at de må få en varig fred.

*”I Danmark der ved jeg, der går det godt. Der behøver jeg ikke være så bekymret,”* siger Josef og smiler.

## Og hvad skete der så?

Josef blev som sagt gift i Danmark i 1956 og fik to børn, Susanne og Benny. Ægteskabet holdt dog ikke og parret blev skilt i 1969. Senere fik Josef endnu en datter, Hannah, med en anden kvinde. Af de tre børn bor den ene i dag i Israel, mens de to andre bor i Danmark.

Josef, som i dag er 89 år (han var 73 år, da interviewet fandt sted) fortsatte med at trives godt i Dan-

## NOTER

<sup>1</sup> De indsatte citater er næsten nøjagtige gengivelser af Josef Kaufmanns egne ord i interviewet. Mindre ændringer samt få faktuelle rettelser har dog været nødvendige af hensyn til forståelsen og læsevenligheden.

<sup>2</sup> Disse foreninger havde presset den danske regering til at tillade et antal jødiske børn indrejse i Danmark. De skulle så sørge for midlertidige hjem til børnene, inden disse, efter planen, skulle rejse videre til Palæstina. Krigen satte dog en stopper for den videre rejse til Palæstina

<sup>3</sup> *Aliyah* er det hebraiske ord for emigration til Israel.

<sup>4</sup> To militære undergrundsgrupper, som militært kæmpede for at få briterne ud af Palæstina og skabe et jødisk hjemland.

”I Danmark, der ved jeg, der går det godt”